

# The **Azadi**

**English-Kurdish**

**DICTIONARY**

**First Edition 2006**

**David Karim, M.A., Ph.D.**

©All Rights Reserved  
First Edition - 2006

Published by: Ehsan Publishing House  
Typeset by: Mr. Nizar Kadir Saeed  
Number of copies: 10000 copies  
ISBN: 964-356-457-6

Please send all comments and suggestions to: [ferhengiazadi@yahoo.com](mailto:ferhengiazadi@yahoo.com)

|                                                                          |                  |
|--------------------------------------------------------------------------|------------------|
| قه‌ره‌داخی، ره‌شید                                                       |                  |
| فه‌ره‌ه‌نگی ئازادی ئینگیزی. کوردی / ره‌شید قه‌ره‌داخی، -نشر احسان، ۱۳۸۵. |                  |
| ۱۲۵۷ ص.                                                                  |                  |
| ISBN: 964-356-457-6                                                      |                  |
| Rashid Karadaghi. The Azadi English-Kurdish                              | ص.ع. به انگلیسی: |
| Dictionary                                                               |                  |
| ۱. زبان انگلیسی -- فرهنگها -- کردی. الف. عنوان.                          |                  |
| PIR ۳۲۵۶/۱۲۳                                                             | ۴۹۹/ک/۳۲۱        |
| ۴۲۷۹۷-۸۲                                                                 |                  |

ماهی له چاپخانه‌های تهران هی دانه‌ره

نهم فه‌ره‌ه‌نگه ۱۰۰۰۰ دانه‌ی ئی چاپ کراوه

ژماره‌ی سپاردنی ۶۸۰ ی سالی ۲۰۰۴ ی وه‌زارمه‌ی رۆشنییری پێدراوه

چاپی یه‌که‌م - سالی ۲۰۰۶

له دمه‌زگای چاپ و نه‌شری احسان - چاپخانه‌ی اسوه چاپ کراوه

[www.nashrehhsan.com](http://www.nashrehhsan.com)

[info@nashrehhsan.com](mailto:info@nashrehhsan.com)

## About the *AZADI* (Freedom) DICTIONARY

- This is the most **comprehensive English-Kurdish dictionary** (**Sorani** dialect) published to date, with more entries and information than any other English-Kurdish dictionary.
- It contains close to 44 (forty-four) thousand entries and over 4 (four) thousand sub-entries (phrases and idiomatic expressions).
- It includes the phonetic transcription of the entries.
- Many of the entries have been used in sentences to show the reader how they are used in the language.

### دەربارەی فەرھەنگی ئازادی:

- ( فەرھەنگی ئازادی ) فەرھەنگێکی ئینگلیزی - کوردییە (شیوەزمانی سۆرانی) و لە ھەموو فەرھەنگە ئینگلیزی - کوردییەکانی تر کە تا ئێستا بلاوکرانەتەووە گەورەترە و ووشە و زانیاری زیاتر تێدایە.
- نزیکەی ٤٤ ( چل و چوار ) ھەزار ووشەی سەرەکی و زیاتر لە ٤ (چوار) ھەزار ووشەی ناسەرەکی تێدایە.
- ووشەکان چۆن دەوترێن یان دەبیژرێن و ھایش نووسراون ، واتە بە شیوەی دەنگی .
- گەن لە ووشەکان خراونەتە پستەیشەووە بۆ ئەوەی خوێنەر بزانی چۆن لە زمانە گەدا بەکار دەھێنرێن .

## **Dedication**

*To my late father and mother*

*I would like to especially thank Kak Nawshirwan Mustafa for his continuous and indispensable help in transforming a dictionary manuscript into a published work.*

## Acknowledgements

I want to thank all those Kurdish lexicographers, linguists, and writers whose works I have used and benefited from, for without their pioneering effort my task would have been much harder and this dictionary would not have been of the quality it is now. More importantly, I want to thank all those friends who have supported me in varying degrees each in his/her way in the various stages of preparing the dictionary, especially the following:

- The late, eminent Kurdish scholar Mr. Tawfiq Wahbi, who, despite his advanced age, helped me tirelessly with so many aspects of Kurdish, especially the etymology of Kurdish words and phrases.
- The late Mr. Omar Abdul-Raheem and the late Mr. Abdulla Jawhar for helping me with the meaning of certain challenging words.
- Dr. Saman Shali for first taking the hand-written manuscript to Kurdistan at a critical time and, later, for taking the proofread version back to Kurdistan and for his continuous advice and loyal support.
- Mr. Sideeq Shekh Mahmoud for helping with the meaning of certain words.
- Mr. Shekh Talib Berzinji, who, with his extensive knowledge of Kurdish, Persian, and Arabic, has helped me more than anyone else in matters relating to Kurdish and etymologies. I am indebted to him for all his generous help with his time throughout my long years of working on the dictionary.
- Mr. Nizar Kadir Saeed for his non-stop and tireless work, over the last four years, to enter the handwritten manuscript into the computer and for his meticulous work and dedication to the project. I am deeply grateful to him for his commitment to the project and for all the time and hard work he has put into it.
- Mr. Saida Hermez Saida for his invaluable and continuous help on all matters relating to entering the manuscript into the computer and other technical matters.
- Dr. Ari Hasan Ahmed, my nephew, for helping me in so many ways on all matters relating to the computer and the production of the dictionary.
- My nephews Sirwan Husain and Aras Hasan for their help.
- My brothers for sending me many publications relating to language and dictionaries, which I have benefited from greatly, and for their encouragement.
- My wife, Bayan, for her encouragement and help with all computer and dictionary-related matters.

Rashid Karadaghi, Ph.D.  
2005

## Introduction

This **comprehensive English-Kurdish dictionary** (Sorani dialect) is the product of over thirty years of hard work. For most of my adult life, **Ferhengi Azadi (the Freedom Dictionary)** has been one of my great passions, for I have been either thinking about it, doing research for it, discussing it with every linguistically knowledgeable Kurd I have known, or working on it. It has also been my inspiration. Even when I have occasionally doubted the wisdom of spending such a significant part of my life on it, an inner voice has always come forward to reassure me of the value of the task. It has truly been a labor of love -- love of languages and love of my people -- for I have sought neither money nor fame, neither of which, to echo the great lexicographer Samuel Johnson, can one get by compiling dictionaries.

From the outset of this long journey, my object was to make learning English a little easier for Kurdish students than it was for me by providing them the tool which would make the language more accessible. I realized later that the dictionary would also benefit English-speaking people interested in Kurdish for scholarly, social, cultural, commercial, political, or other purposes by enabling them to gain access to the language directly rather than through the tortuous route of an intermediary language.

The idea of compiling an English-Kurdish dictionary goes back to my days in high school. Because of the lack of such a dictionary then, Kurdish students had to rely on English-Arabic dictionaries and glossaries. And since Arabic was itself a foreign language, that meant memorizing the meaning of the English words in Arabic without knowing what their real meaning was. It was years later, and only after I learnt enough English and Arabic, that I understood what those words and phrases really meant. The frustrations of learning a foreign language through another foreign language are easy to imagine. There is no substitute for one's mother tongue in learning a foreign language. To spare Kurdish students of future generations the hardships I had to endure, I began work on the project of my dream after completing a doctorate in English, in 1971, at the University of California, Santa Barbara.

I have had a lot of moral, linguistic, and technical support from many Kurdish and non-Kurdish friends, for which I am thankful. However, I have not been able to enlist a single US government, educational, philanthropic or scholarly institution / foundation in support of my work despite numerous attempts to get such support and the obvious usefulness of this communications tool in building bridges and promoting understanding between the Kurds and the English-speaking world. But, then, for a Kurd and Kurdistan, when has it not been so?

I am happy to say that even though the lack of such support made my journey much slower and a lot more difficult, it did not derail me from my purpose because I believed in my work. I was reminded time and time again of the Kurdish proverb, "He who relies on his neighbor for dinner will go to bed hungry," for I realized every time my request for institutional support was turned down -- and there were many such instances-- that I had to rely on myself or else the dictionary would not see the light of day. Let this dictionary, therefore, also serve as inspiration and tribute to the tenacity of a people -- my people -- who, being no stranger to adversity themselves, well know on whom they should rely.

## Explanatory Notes

1. In each entry, different meanings are numbered and similar meanings within the same number are separated by a semi-colon. The comma separates items in a series.
2. The colon indicates an elaboration on a meaning in Kurdish.
3. Parentheses ( ) indicate: (a) specific applications of a word or the context in which it usually appears, (b) elaboration on a meaning, or (c) examples in English.
4. Square brackets [ ] indicate the level of usage in English (e.g., colloquial, slang, archaic, etc.)
5. Idiomatic expressions and phrases are indented and alphabetized under the main entries.
6. The order of meanings of the entries is based on historical evolution rather than frequency of usage, following the method of Webster's New World Dictionary of the American Language
7. In the phonetic transcription of the main entries, a primary *stress* is indicated by this bold symbol (ˈ) following the syllable which receives the *stress* [geography (jē-ogˈræ-fi); freedom (frēˈdəm)]. A secondary *stress* is indicated by a plain symbol as in the first syllable of the following entry: [independence (inˈdi-penˈdəns)].



## سوپاس

لە داتانی ئەم فەرەنگەدا سوودم لە بەرھەمی گەلیك فەرەنگ نووس و زمانەوان و نووسەر و زاناياى كورد وەرگرتوو و دەمەوى ئێرەدا زۆر سوپاسى ھەمويان بکەم چونکە بەبى ئەو کارانەى ئەوان ئەم فەرەنگە بەم جۆرە دەرئەنچوو. ئارى ئەو سەرچاوانەش کە بەکارم ھێناون لەگەڵ دانەرەکانیاندا نووسراون لە سەرەتای فەرەنگەکەدا.

دەمەوى سوپاسى بى پايانى ھەموو ئەو برادەرە بکەم کە کەم تا زۆر ھەر يەکە بە جۆرێک يارمەتییان داوم لە ھێنانەدى ئەم بەرھەمەدا ، بەتايبەتى ئەمانەى خوارەو:

- خوا لى خۆشبوو مامۇستاى گەورە و زمانەوانى بەناوبانگى كورد مامۇستا (تۆفيق وەھبى) كە زۆر يارمەتى داوم بەتايبەتى لە ئىكۆلینەوى سەرچاوى وشەى كوردیدا.
- خوا لى خۆشبووان مامۇستا (عومەر عەبدولپەھىم) و كاك (عەبدوللا جەمەل) لە مانای ھەندى وشەدا.
- كاك (د. سامان شالى) بۆ ھێنان و بردنى دەسنووسەكە بۆ كوردستان و پالېشتى كردنى دلسۆزانەى لە گەلى پوى ترەو.
- مامۇستا (شېخ سەدىق شېخ مەحمود بەرزنجى) كە زۆر يارمەتى داوم لە مانای ھەندى وشەدا.
- مامۇستا (شېخ تالب بەرزنجى) كە بە ھۆى ئەو شارەزادىيە زۆرەى لە زمانى كوردى و فارسى و ەربىدا ھەيەتى سوودم زۆر لى وەرگرتوو و لە زمان و سەرچاوە و مانای وشە كوردىيەكاندا لە ھەموو كەس زیاتر يارمەتى داوم و سوپاسى تايبەتى دەكەم.
- مامۇستا (سەيدا ھورەز سەيدا) كە لە پوى بەكارھێنانى كۆمپيوتەرەو لە ئامادەكردنى فەرەنگەكەدا زۆر يارمەتى داوم.
- كاك (نزار قادىر سەيد) بۆ ئەو ئەركە گرانەى كێشاوئىتى لەم چوار سالەى رابوردودا بۆ نووسینەوى دەسنووسى فەرەنگەكە لە سەر كۆمپيوتەر و ئەو كارە وورد و پوخت و دلسۆزانەى كردوویەتى كە بە كەم كەس دەكرا. بپراستى مەگەر ھەر خۆم ئەوەندەى كاك (نزار) خەرىكى ئەم فەرەنگە بوویم وپێوێ ماندوو بوویم. بۆیە سوپاسى تايبەتى دەكەم.
- (د. ئارى ھەسەن ئەحمەد)ى برازام بۆ سەرپەرشتى كردنى دانایانەى كارەكە لە پوى خستە سەر كۆمپيوتەر و چاپ كردنىیەو و بۆ ئامۆزگارىيە بەنرخەكانى .
- ھەردوو برازام (سەروان ھەسەن و ئاراس ھەسەن) بۆ ھاوكارى و ماندووبوونیان .
- ھەموو براكانم كە سالەھا ھەر بلاوكراوێك ھەبووبى دەربارەى زمان و فەرەنگ و نووسین بۆیان ئاردووم و سوودم زۆر لى وەرگرتوون.
- (بەیان)ى خێزانم بۆ يارمەتى داتم لە ھەموو ئەو کارانەى فەرەنگەكەدا كە پەيوەندى ھەبووبى بە كۆمپيوتەرەو.

د. رەشىد قەرەداخى

٢٠٠٥

## پیشمه‌کی

### به‌ناوی خودای گهره ...

ئەم فەرەنگە ئینگلیزی – کوردی یە (شیوەزمانی سۆرائی) بەرەمی ئەرک و ماندووبوونیکی زۆری زیاتر لە سی سالتە. هیوادارم سەرکەوتوو بووم لە کارەکه‌مدا و بە دلی خوێندەوار بیّت . بێ‌گومان هیچ بەرەمیەک نەبێ بە کەم و کووپی بیّت بەتایبەتی لە بوواری فەرەنگ و زماندا و ئەم فەرەنگەش لەم پووه‌وه لە کاری تر جیا نەبێ.

چی پالی پێوه‌نام بەشیکی زۆری ژيانم تەرخان کەم بۆ دانانی ئەم فەرەنگە؟ لە راستیدا تەنها مەبەستم یارمەتی دانی قوتابی و خوێندەواری کورد بووه بۆ فێربوونی زمانی ئینگلیزی و هەروەها خەلکی ئینگلیزی‌زان بۆ فێربوونی کوردی. کاتی ئە قوتابخانە ئاوەندیدا بووم هیچ فەرەنگی ئینگلیزی – کوردی نەبوو . لەبەر ئەوە نەبایە فەرەنگی ئینگلیزی – عەرەبی مان بەکار بهێنا بە بۆ خوێندنی ئینگلیزی وە چونکە ئەوەندەش عەرەبیان نەدەزانی گەلێ جار هەر نەماندەزانی مانای راستیی ووشە ئینگلیزی‌یەکان چۆن . فێربوونی زمانیکی بیگانه لە پێی زمانیکی بیگانه‌ی تره‌وه ئەرکیکی زۆر گران و ناخۆشە و پێکەیکە باش نی‌یه بۆ فێربوونی ئەو زمانە.

جا هەر لەم کاتەره‌ هیوای گه‌رمه‌ ئەوه بووه کە رۆژی ئە رۆژان بتوانم فەرەنگی ئینگلیزی – کوردی دانم بۆ ئەوه‌ی فێربوونی ئینگلیزی ئاساترکەم بۆ قوتابی‌یان و رۆشنبیریانی کورد. وە دوا‌ی ئەوەش بۆم دەرکەوت کە فەرەنگی وەها سوودیشی زۆر نەبێ بۆ ئەوانە‌ی زمانی دایکی‌یان ئینگلیزی یە یان ئینگلیزی زانن و دەیانەوی کوردی فێربن ، هەر یەکە بۆ مەبەستی تایبەتی خۆی . جا بۆیە ئەم ئەرکە گه‌رمه‌یم خستە سەر شانی خۆم و زۆرە‌ی ژيانم پێوه‌ بردەسەر .

کە خوێندم تەواو کرد لە زمان و وێژە‌ی ئینگلیزیدا لە زانکۆی کالیفۆرنیا، سانتا‌باربەرە، سالی ١٩٧١ ، یەکسەر دەستم کرد بە کارکردن لە سەر فەرەنگەکه‌ . وە ئیستاش زۆر شادم کە کارەکه‌ تەواو بووه و وا لەبەر دەستی خوێندەرا. تەنها تکام لە خوێنەری بەرێز ئەوه‌یه کە بە چاوی لی‌بووردنەوه‌ سه‌یری کەم و کووپی‌یەکانی فەرەنگەکه‌ بکات بەو هیوایە‌ی کە ئەوه‌ی دوا‌رۆژ بتوانم فەرەنگی باشت و بەسوودتر دانم . دانانی ئەم فەرەنگە یەکیک بووه لە گه‌وره‌ترین خولای ژيانم بۆیە هەمیشە یا کارم لەسەر کردوه‌ یا بیرم ئێ کردۆتەوه‌ یا باسم کردوه‌ لەگە‌ڵ هەر کوردیکدا کە لە زمانی زانیی یا زمان دۆست بووبی .

یارمەتی داراییم لە هیچ کەسێک ، دەرگا‌یه‌ک ، یا پێک‌خراویکی نەمەریکی و مەنەگرتوه‌ ئەگەرچی داوا‌ی یارمەتیم لە چەندەها دەرگا کردوه‌ کە بەناو دەبێ یارمەتی پێوه‌ی وەها بدن . بە‌لام نەبوونی هیچ یارمەتی‌یەکه‌ وای ئێ نەکردم کە واز لە فەرەنگەکه‌ بهێنم ، ئەگەرچی کارەکه‌ی زۆر گرانتر کردم ، چونکە دەزمانی ئەگەر پشتم بەو جۆره‌ یارمەتی‌یانە ببەستایە کارەکه‌ هەرگیز نەدەکا ، هەروە‌ک چۆن پەندە کوردی‌یەکه‌ دەلی " ئەوه‌ی بەتەم‌ای دراوسێکه‌ی بێ بۆ نانی ئێواره ، بێ شینو سەردەنیتەوه‌ . "